

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÖĞRENCİLERDE DOĞAL KAYNAKLARI KORUMA BİLİNCİNİN GELİŞMESİNE KATKISI AÇISINDAN SOSYAL BİLGİLER DERSİ 6. SINIF "ÜLKEMİZİN KAYNAKLARI" ÜNİTESİNİN İNCELENMESİ

THE RESEARCH OF THE UNIT "OUR COUNTRY'S RESOURCES" IN THE 6TH GRADE SOCIAL STUDIES LESSON IN TERMS OF THE CONTRIBUTION TO DEVELOPING STUDENTS' AWARENESS ABOUT PROTECTING NATURAL RESOURCES

Nusret KOCA*
Ramazan YILDIRIM**

Öz

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı'nun Eğitim Bilişim Ağı (EBA) e-kitap modülünde paylaşılan ve Talim Terbiye Kurulu'nun 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında okutulması için uygun gördüğü 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki içerik, öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından "Ülkemizin Kaynakları" ünitesi özelinde incelenmiştir. İçerikte yer alan hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular, ünite değerlendirmeleri, konu metinleri, görseller, gazete/dergi/internet haberleri ve etkinlikler incelenmiş, bu bölümlerde doğal kaynakların bilinçli kullanımına, bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, sınırlılığın, tükenebilir olduğuna, korunmasına; atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda ders ve öğrenci çalışma kitaplarında doğal kaynakların bilinçli kullanımına 15, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına 60, doğal kaynakların sınırlılığın ve tükenebilir olduğuna 12, doğal kaynakların korunmasına 19, atıkların geri dönüşümünün önemine 3, yenilenebilir kaynakların kullanımına 12 defa vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda içerikte en az vurgulanan olgular olan atıkların geri dönüşümünün önemine, yenilenebilir kaynakların kullanımına, doğal kaynakların sınırlılığın ve tükenebilir olduğuna "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde daha fazla yer verilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Kaynaklar, Bilinçli Kullanım, Ülkemizin Kaynakları, Geri Dönüşüm, Yenilenebilir Doğal Kaynak.

Abstract

In this research the content in 6th grade Social Studies student's book and workbook which is shared by Education Information Network (EBA) of Ministry of National Education and is approved by Turkish Education Board for teaching in 2015-2016 academic year has been studied specific to the unit "Our Country's Resources" in terms of the contributions to developing students' awareness about protecting natural resources. Preparation studies, questions between subject texts, evaluations of the units, subject texts, visuals, news from paper/magazine/internet and activities in content has been examined and has been tried to examine that how much the important facts such as the usage of natural resources consciously, the results of using them unconsciously, the limitedness and being exhaustible of natural resources, the protection of natural resources, the importance of recycling and usage of renewable resources are included in these parts. At the result of the research it has been determined that in student's books and workbooks it is emphasized on the usage of natural resources consciously 15 times, the results of using them unconsciously 60 times, the limitedness and being exhaustible of natural resources 12 times, the protection of natural resources 19 times, the importance of recycling 3 times and the usage of renewable resources 12 times. At the result of the study it is suggested that the least emphasized facts which are the importance of recycling, the usage of renewable resources, the limitedness and being exhaustible of natural resources should be placed more in the unit "Our Country's Natural Resources".

Keywords: Natural Resources, Using Consciously, Our Country's Resources, Recycling, Renewable Resource.

GİRİŞ

Çevrede kendiliğinden oluşmuş, insan aklı ve tekniğinin ürünü olmayan, oluşma aşamalarında insanın herhangi bir yapıcı ve yıkıcı rolü bulunmamış bütün zenginlik kaynaklarına doğal kaynaklar denir (Doğanay ve Altaş, 2013: 2). Topraklar (tarımsal topraklar, otlak ve meralar, orman arazileri), sular (denizler, göller, nehirler), doğal bitki örtüsü ve yabani hayvan toplulukları, madenler ve değerli varlıklar (metalik olan ve metalik olmayan madenler ve kömür, petrol, uranyum, taşlar gibi varlıklar) doğal kaynak olarak sayılmaktadır. Ayrıca, doğal kaynakların birçoğunun kaynağı olan güneş de doğal kaynak olarak sayılmaktadır (Başol, Durman ve Çelik, 2005: 62).

İnsanoğlunun doğal kaynaklar ile ilişkisi var olduğu gün ile birlikte başlamıştır. Başlangıçtan tarım yapmayı öğrendiği neolitik devre kadar, insanoğlunun temel ekonomik faaliyetleri avcılık ve toplayıcılıktır. Bu dönemde insanoğlu ağaç kovuklarını ve mağaraları barınak olarak kullanmıştır. Neolitik devir, insanların avcılık ve toplayıcılığa dayalı gezginci bir yaşamdan, besin üretimine, çiftçiliğe dayalı yerleşik yaşama geçtikleri, insan kültür tarihinin en önemli aşamalarından birini oluşturan süreçtir (Başgelen, 2006:

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Coğrafya ABD, e-posta: nkoca@aku.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: ry823@hotmail.com

108). Bu dönemin en önemli doğal kaynakları tarım toprakları ve evcilleştirilen hayvanlardır. İnsanın tarım kültürünü keşfi ile başladığı doğal kaynaklara yönelme eğilimi, sadece tarım toprakları, sular, yabani hayvanlar ve yabani meyve bitkilerinin giderek önem kazanması ile kalmamış, bunlarla birlikte, metal ve metal dışı madenler de yavaş yavaş önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle tunç-bronz (bakır-kalay alaşımı) ve demir devirleri, bu kaynaklardan yararlanmaya başlama devirleri olarak dikkati çeker (Doğanay ve Altaş, 2013: 16). Ancak madenlerden büyük çapta yararlanma Sanayi Devrimi'nden sonra meydana gelmiştir. Sanayi faaliyetlerine makinanın girerek geniş çapta üretimin başlaması aynı zamanda maden çıkarımını da geliştirmiştir (Gözenç ve Gümüş, 1991: 142). Bunun yanında Sanayi Devrimi, enerji kaynaklarının değerlendirilmesi devrimi olarak da görülebilir. Gerçekten de 1760'ta buhar makinası icat edilince taş kömürü, 1873'te dinamo icat edilince beyaz kömür kaynakları, 1900'lerde içten patlamalı motorlar ve 1910'larda içten yanmalı diesel motorlar icat edilince petrol büyük önem kazanmıştır (Doğanay, 1998: 2).

Sanayi devriminin gerçekleşmesi ile birlikte dünya büyük gelişmelere sahne olmuştur. Nüfusun hızla artması ve teknolojik gelişmeler, üretimin artmasına ve kaynakların daha çok kullanılmasına sebep olmuştur (Tıraş, 2012: 58). Doğal kaynakların kullanılması ve işletilmesinin her zamankinden daha fazla önem kazandığı bu dönemde ülkeler birbirleri ile çok önemli anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşamışlar, zaman zaman bu anlaşmazlıklar ve çatışmalar savaflara neden olmuştur. Bazen de bu ülkeler birbirleriyle bir masa etrafında bir araya gelerek, kaynakların ortak kullanılması konusunda antlaşmalar imzalamışlardır. Almanya Ruhr Bölgesi'ndeki dönemin önemli sanayi hammaddeleri olan kömür ve çeliğin işletilmesi konusunda Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'nın imzaladığı ve şimdiki AB'nin çekirdeğini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu antlaşması gibi birlikler de bu amaçlar doğrultusunda oluşturulmuştur (akt. Günsoy G., 2013: 9).

Son yüzyılda gerçekleşen inanılmaz ekonomik büyüme hamlelerinin tabiata verdiği zarar 1970'li yılların başından itibaren dünya gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Üretim yaparken hammadde arama, çıkarma, kullanma ve atıkları ortadan kaldırma süreçleri bilinçsiz bir şekilde yapıldığı için doğal kaynaklar da geri döndürülemez bir şekilde yok olmaya başlamışlardır (Günsoy B., 2013: 145). Bu konuda Uluslararası çevre örgütlerinden Dünya Doğayı Koruma Fonu'nun (WWF) *Yaşayan Gezegen Raporu 2014 (Living Planet Report 2014)* çok çarpıcı sonuçları ortaya koymaktadır. Raporda şu ifadeler yer verilmektedir: "40 yılı aşkın bir süreden bu yana insanın doğal kaynaklara yönelik talebi, dünyanın yerine koyabileceği miktarın üzerinde. Doğanın sunduğu ekolojik hizmetlerden bugünkü düzeyde yararlanabilmemiz için, dünyanın kendini yenileme kapasitesinin 1,5 katına ihtiyaç duymaktayız. Ağaçları olgunlaşmadan keserek, denizlerin üretebildiğinden daha fazla balık tüketerek ve atmosfere, ormanlarla okyanusların tutabileceğinden daha fazla karbon salarak limit aşımıyla varlığımızı sürdürmemiz mümkün. Ancak bunun, doğal kaynak stoklarının azalması, atmosferdeki karbon yoğunluğunun artması ve dönüştürülemeyen atıkların birikmesi gibi sonuçları var" (WWF-Türkiye, 2014: 10). Yine aynı örgütün 2012 yılında hazırladığı *Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu*, Türkiye için durumun dünyadaki durumdan çok farklı olmadığını göstermektedir. Rapora göre Türkiye'deki tüketim düzeyi, ülkenin sürdürülebilir olarak ürettiği doğal kaynak miktarının (ulusal biyolojik kapasite) %100 üzerinde; dünya genelinde kişi başına düşen biyolojik kapasitenin ise %50 üzerindedir (WWF-Türkiye, 2012: 8).

Doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi, ulusların ve uluslararası ticaretin doğal kaynaklara artan bağımlılığı nedeniyle küresel bir özellik kazanmıştır (Ün, tarihsiz: 45). Doğal kaynakların kıtlığı ve çevre mallarının önemi, üretmemeye korkusu, kaynak ve enerji için toplumların çatışma ve savaş korkusunu toplumlara tanıttıran ilk kriz ise 1970'li yılların başındaki enerji krizidir. Krizle birlikte özellikle enerji kıtlığı korkusu; firmaları, toplumları ve politika yapıcılarını, enerji verimliliği ve diğer doğal kaynakların da dikkatli kullanılması gerekliliği üzerinde yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Bu dönemde artık doğal kaynaklar ve çevre küresel anlamda düşünölmeye başlanmıştır (Günsoy G., 2013: 14-15).

Sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir kalkınma, çevre yönetimi, geri dönüşüm, katı atık yönetimi gibi kavramların uluslararası platformlarda tartışıldığı günümüzde, doğal kaynakların bilinçli kullanımı daha önemli hale gelmiştir. Kuşkusuz insanoğlu ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü, geçmişte ve bugün karşıladığı gibi gelecekte de doğal kaynakların işletilmesiyle karşılayacaktır. İnsan; sağlıklı yaşama ve nesillerini sürdürmek açısından su, bitki, toprak kaynaklarını korumak ve en rasyonel şekilde kullanmak durumundadır (Atalay, 2005: 282). Doğal kaynaklar ve çevrenin atalarımızdan kalan miras değil gelecek nesillere devredilecek emanet olarak kabul görmeye başladığı günümüzde emaneti devralacak nesillere çevreyi koruma ve doğal kaynakları doğru kullanma bilincinin kazandırılması gerekmektedir. Ülkeler ve hükümetlerden bu konuyu, önem verecekleri öncelikli meseleler arasına almaları ve bu doğrultuda politikalar üretmeleri beklenmektedir. Her alanda olduğu gibi bu bilincin kazandırılmasında öncelikle eğitim kurumları görevli ve sorumludur. Bu görevi üstlenecek en önemli derslerden birisi vizyonu içerisinde "yaşadığı çevreye duyarlı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek" ifadesi bulunan Sosyal Bilgiler dersi dersi. Sosyal Bilgiler dersi kazanımları incelendiğinde, doğal kaynakların bilinçli kullanımı ile doğrudan

ilgili kazanımın 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer aldığı görülmektedir. Ünitenin 4. kazanımı “Bu ünite sonunda öğrenciler; doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu çalışmada 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki içerik, öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından “Ülkemizin Kaynakları” ünitesi özelinde incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı'nun Eğitim Bilişim Ağı (EBA) e-kitap modülünde paylaşılan ve Talim Terbiye Kurulu'nun okutulması için uygun gördüğü 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki içeriğin, öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından “Ülkemizin Kaynakları” ünitesi özelinde incelenmesidir. Araştırma kapsamında içerikte yer alan hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular, ünite değerlendirmeleri, konu metinleri, görseller, gazete/dergi/internet haberleri ve etkinlikler incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde, doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

ALT PROBLEMLER

1. Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan *hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular ve ünite değerlendirmelerinde* doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

2. Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan *konu metinlerinde* doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

3. Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan *görsellerde* doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

4. Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan *gazete, dergi ve internet haberlerinde* doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

5. Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde yer alan *etkinliklerde* doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verilmiştir?

YÖNTEM

Araştırma nitel bir çalışma olarak desenlenmiş, veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). “Ülkemizin Kaynakları” ünitesinin inceleneceği kitaplar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme göre belirlenmiştir. Bir çalışmada gözlem birimleri, belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesnelere, olaylar vb.) örnekleme alınır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010: 91). Kitapların Milli Eğitim Bakanlığı'nun Eğitim Bilişim Ağı (EBA) e-kitap modülünde paylaşılmış olması ve Talim Terbiye Kurulu'nun 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılı için okullarda okutulmasını uygun gördüğü 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitapları olması, örneklemedeki kitaplar belirlenirken temel alınan ölçütlerdir.

Örnekleme dâhil edilen kitaplardaki “Ülkemizin Kaynakları” ünitesi, araştırmanın amacı doğrultusunda, araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçütlere göre incelenmiştir. Ölçütlerin geliştirilmesi sürecinde doğal kaynakları koruma bilincinin geliştirilmesi ile ilgili alanyazın incelenmiş ve kullanılacak ölçütler belirlenmiştir. Geliştirilen ölçütler listesinin kapsam geçerliliğini artırmak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Kapsam geçerliliği test ya da ölçekteki madde, görev ya da soruların, yapının yer aldığı alanı yeterince temsil edip etmeme derecesine ilişkin görüş üzerine kurulmuştur (Christensen, Johnson ve Turner, 2015: 156). Bu kapsamda, geliştirilen ölçütler listesi, araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip

ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman kişilerin incelemesine sunulmuş, uzmanlardan alınan geri bildirimlere göre yeniden düzenlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın amacı doğrultusunda incelenen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitapları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1:Örneklemedeki Kitapların Künyeleri

SIRA NO	KİTAP YAYINEVİ	KİTAP TÜRÜ	YAZARLAR	ÜNİTE SAYFA ARALIĞI
1	Evren Yayıncılık	Ders Kitabı	Erol Ünal KARABIYIK	88 - 113
2	Evren Yayıncılık	Öğrenci Çalışma Kitabı	Erol Ünal KARABIYIK	59 - 74
3	MEB Devlet Kitapları	Ders Kitabı	Komisyon	100 - 127
4	MEB Devlet Kitapları	Öğrenci Çalışma Kitabı	Komisyon	68 - 87
5	Yakın Çağ Yayınları	Ders Kitabı	Zahide TEKTEN	90 - 115
6	Yakın Çağ Yayınları	Öğrenci Çalışma Kitabı	Zahide TEKTEN	62 - 77

Araştırmada yukarıda künyeleri verilen "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinin inceleneceği kitaplar, <http://www.eba.gov.tr/ekitap> web adresinden indirilerek elde edilmiştir.

Araştırmanın alt problemlerine göre, ünitenin ilgili kitaplarda incelenmesi sonucu ortaya çıkan bulgular aşağıda sunulmuştur.

1. Birinci Alt Problem

Araştırmanın amacı doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde yer alan hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular ve ünite değerlendirmeleri incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2: Hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular ve ünite değerlendirmelerinde sorgulanan olguların kitaplara göre dağılımı

SIRA NO	SORGULANAN OLGULAR	EVREN D.K.	MEB D.K.	YAKINÇAĞ D.K.	TOPLAM
		f	f	f	f
1	Doğal kaynakların bilinçli kullanımı sorgulanmıştır.	2	2	1	5
2	Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçları sorgulanmıştır.	1	3	2	6
3	Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenbilir olduğu sorgulanmıştır.	2	1	0	3
4	Doğal kaynakların korunması sorgulanmıştır.	0	2	1	3
5	Atıkların geri dönüşümünün önemi sorgulanmıştır.	0	0	0	0
6	Yenilenebilir kaynakların kullanımı sorgulanmıştır.	0	0	1	1
TOPLAM		5	8	5	18

D.K. : Ders kitabı

Birinci alt probleme ilişkin olarak Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 5, MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 8, Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 5 ifadenin yer aldığı tespit edilmiştir. Yenilenebilir kaynakların kullanımı sadece Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda sorgulanmıştır. Atıkların geri dönüşümünün önemi ise hiçbir ders kitabında sorgulanmamıştır. Birinci alt probleme ilişkin ders kitaplarında yer alan ifadeler şöyledir:

1. 1. Doğal kaynakların bilinçli kullanımının sorgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Ülkemizin kaynaklarının kullanımında nelere dikkat etmeliyiz? Niçin?" (sayfa 93)

"Tükettiğimiz su miktarını nasıl azaltabiliriz?" (sayfa 103)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Canlı yaşamı için vazgeçilmez olan suyu nasıl kullanmalıyız?" (sayfa 107)

"Bor gibi madenlerin işlenmeden ham madde olarak mı, yoksa işlenerek ürün olarak mı ticaretinin yapılması ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlar? Neden?" (sayfa 109)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Geniş ormanlık bir alanda aşağıdakilerden hangisini yapmak daha doğrudur?

- A) Tarım arazisine dönüştürmek
- B) Turistik tesisler yaparak turizme açmak
- C) Yerleşim alanları ve ilgili tesisleri yapmak
- D) Ormana zarar vermeden ormancılık faaliyeti yapmak" (sayfa 115)

1. 2. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarının sorgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı sonucunda neler olabilir?

- A) Doğal kaynakların kullanımı yasaklanabilir.

- B) Doğal afetlerle karşı karşıya kalabiliriz.
 C) Yeni yerleşim yerleri tespit edilebilir.
 D) Yeni doğal kaynaklar bulunabilir." (sayfa 111)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakları bilinçsiz kullanmanın insan yaşamına etkileri neler olabilir?" (sayfa 106)

"Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin çevreye etkileri neler olabilir" (sayfa 119)

"Aşağıdakilerden hangisi ormanların tahrip edilmesinin sonuçlarından biridir?

- A) Yaban hayatı korunur.
 B) Bitki türleri çoğalır.
 C) Yer altı suları zenginleşir.
 D) Erozyon artar." (sayfa 127)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkileri neler olabilir?" (sayfa 108)

"Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesine karşı neler yapılabilir?" (sayfa 115)

1. 3. Doğal kaynakların sınırlılığının ve tükenebilir olduğunun sorgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Evinizde bir günlüğüne suların kesildiğini düşününüz. Bu eksiklik sizin yaşantınızı nasıl etkiler?" (sayfa 89)

"Yok olan bir doğal kaynağı insan eliyle tekrar oluşturmak oldukça zordur" (sayfa 113 - Öğrenciden doğru/yanlış olarak değerlendirmesi istenmiş)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Peki, dünyada doğal kaynaklar sınırsız mıdır?" (sayfa 116)

1. 4. Doğal kaynakların korunmasının sorgulandığı ifadeler:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal bir kaynak olan ormanlarımızı korumak için neler yapılabilir? Örnekler veriniz." (sayfa 110)

"Ormanları korumak neden önemlidir? Açıklayınız." (sayfa 111)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakları korumak için neler yapılabilir. Örnek veriniz." (sayfa 101)

1. 5. Yenilenebilir kaynakların kullanımının sorgulandığı ifadeler:

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Güneş enerjisi tükenebilir bir kaynaktır" (sayfa 114 - Öğrenciden doğru/yanlış olarak değerlendirmesi istenmiş)

2. İkinci Alt Problem

Araştırmanın amacı doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde yer alan konu metinleri incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3: Konu metinlerinde vurgulanan olguların kitaplara göre dağılımı

SIRA NO	VURGULANAN OLGULAR	EVREN D.K.	MEB D.K.	YAKINÇAĞ D.K.	TOPLAM
		f	f	f	f
1	Doğal kaynakların bilinçli kullanımı vurgulanmıştır.	2	2	2	6
2	Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçları vurgulanmıştır.	3	11	11	25
3	Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenebilir olduğu vurgulanmıştır.	2	3	2	7
4	Doğal kaynakların korunması vurgulanmıştır.	7	2	2	11
5	Atıkların geri dönüşümünün önemi vurgulanmıştır.	0	0	0	0
6	Yenilenebilir kaynakların kullanımı vurgulanmıştır.	0	0	6	6
TOPLAM		14	18	23	55

D.K. : Ders Kitabı

İkinci alt probleme ilişkin olarak Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 14, MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 18, Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 23 ifadenin yer aldığı tespit edilmiştir. Yenilenebilir kaynakların kullanımı sadece Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda vurgulanmıştır. Atıkların geri dönüşümünün önemi ise hiçbir ders kitabında vurgulanmamıştır. İkinci alt probleme ilişkin ders kitaplarında yer alan ifadeler şöyledir:

2. 1. Doğal kaynakların bilinçli kullanımının vurgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Sınırlı olan su kaynaklarını kullanırken tutumlu olmalıyız." (sayfa 103)

"Su, elektrik, doğal gaz, petrol gibi kaynakların ve orman ürünlerinin israfının ve bilinçsiz tüketiminin önlenmesi" (sayfa 105)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakların ülke ekonomisine kazandırılırken dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de kaynakların israf edilmemesidir." (sayfa 111)

"Gelecek nesillere doğal kaynaklar yönünden zengin ve temiz bir çevre bırakmak için doğal kaynakları bilinçli tüketmeliyiz." (sayfa 119)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakları bilinçli kullanırsak ve korursak onlar da bizim yaşamımızın sağlıklı bir şekilde devamını sağlar." (sayfa 106)

"Doğal kaynakları bilinçli bir şekilde kullanmıyoruz." (sayfa 106)

2. 2. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarının vurgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Ham maddesi ağaç olan kâğıt gibi ürünler üretmek, yakacak olarak kullanmak, tarım, konut arazisi açmak amacıyla bilinçsizce kesilen ağaçlar orman varlığımızın yok olmasına neden olur." (sayfa 103)

"Su kaynakları hızla azalırken tarım alanlarında kuraklık artar; kuraklık ve kirlilik sonucunda bitki ve hayvan türleri yok olur." (sayfa 103)

"Hızlı nüfus artışı ve kaynakların insanlar tarafından bilinçsizce tüketilmesi, doğal dengenin bozulmasına ve çevre sorunlarına neden olmuştur." (sayfa 105)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünyadaki doğal kaynaklar bilinçsizce tüketilmeye devam ediyor." (sayfa 117)

"Bu bilinçsizce tüketimin ortaya çıkardığı felaketlerden işte size birkaç örnek (konu başlıkları): Picher'de (Pişer) Sadece 25 Kişi Yaşıyor, Aral Gölü Kuruyor, Mikronezya'da Toprağın %80'i Bitti" (sayfa 117)

"Madenlerden sızan asitli suların tüneller aracılığıyla yayılması sonucu, bölgede akan küçük nehrin suları zehirli hale geldi ve kırmızıya büründü." (sayfa 117)

"Bölgenin etrafındaki dağlar ise madenlerin atıkları ile dolduğu için, Picher'de artık yerleşim kalmadı." (sayfa 117)

"Ancak suyun aşırı kullanımı dünyanın dördüncü büyük gölü olan Aral'daki su seviyesini düşürdü." (sayfa 117)

"Bugün Aral Gölü neredeyse tamamen kurumuş ve daha küçük başka göllere bölünmüş durumdadır." (sayfa 117)

"Filipinlerin doğusunda bulunan Mikronezya'da yıllar süren fosfor madeni çalışmaları Naura bölgesinde toprağın %80'ini yok etti." (sayfa 117)

"Geriye 15 metre yüksekliğinde kireçtaşı tepelikleri ile kaplı çorak bir arazi kaldı" (sayfa 117)

"Bilinçsizce sulama nedeniyle bazı göller kuruyor, ormanlık alanlar azalıyor, çölleşme artıyor." (sayfa 117)

"Bitmeyecekmiş gibi görünen bu kaynaklar insanların bilinçsizce davranışları sonucu büyük zarar görmektedir." (sayfa 119)

"Madenler ve enerji kaynakları azalmakta, ormanlar tahrip edilmekte, su, toprak ve hava kirlenmektedir." (sayfa 119)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Hızlı ve bilinçsiz tüketim ile kirlilik doğal kaynakların yok olmasına neden oluyor." (sayfa 106)

"Tuz gölünü besleyen derelerin suyuna karışan atıklar ve kirli sular gölün yapısını bozdu." (sayfa 107)

"Derelerin ve bölgedeki yer altı sularının sulama amaçlı kullanılmasıyla gölü besleyen kaynakların suyu azaldı ya da tamamen kurudu." (sayfa 107)

"Sonuçta Tuz Gölü kirlendi, kuruyarak küçüldü." (Sayfa 107)

"Gölden çıkarılan tuza bağlı ekonomik faaliyetlerin geleceği de bu durumda tehlikeye düşmektedir." (sayfa 107)

"Bütün bunları göz ardı edersek artık tuz çıkarılan bir gölümüz olmayacaktır." (sayfa 107)

"Üstelik Tuz Gölü çevresindeki topraklar da çoraklaşıyor." (sayfa 107)

"Bu kadarla da kalmıyor, göl içinde ve çevresinde yaşayan canlıların yaşamı tehlikede." (sayfa 107)

"Gölün kirliliği insan yaşamını da tehdit ediyor." (sayfa 107)

"İnsanlar, tarla açmak, arazi elde etmek gibi nedenlerle bilinçli olarak ormanı yakmaktadır." (sayfa 108)

Bu yangınların yanı sıra otlatma, kaçak ağaç kesimi gibi nedenlerle ormanlar yok olmakta, çıplak kalan toprak erozyona açık hale gelmektedir." (sayfa 108)

2. 3. Doğal kaynakların sınırlılığının ve tükenebilir olduğunun vurgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünya nüfusunun hızla artmasına karşın tatlı su kaynakları sınırlıdır." (sayfa 103)

"Sınırlı olan su kaynaklarını kullanırken tutumlu olmalıyız." (sayfa 103)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Yapılan araştırmalar yakın gelecekte dünyada çok büyük bir su sıkıntısının yaşanacağını gösteriyor." (sayfa 112)

"Doğal kaynakları hızla tükenen dünya alarına eriyor." (sayfa 117)

"Türkiye'de de doğal kaynaklar hızla tükeniyor." (sayfa 117)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Ancak su da kömür de tükenebilir doğal kaynaklardı." (sayfa 102)

"Doğal kaynakları hızla tüketiyor ve kirletiyoruz." (sayfa 106)

2. 4. Doğal kaynakların korunmasının vurgulandığı ifadeler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Su kaynaklarını kirletmemeye özen göstermeliyiz." (sayfa 103)

"Tarım arazisi açma ve konut yapımı için orman alanlarında ağaç kesiminin önlenmesi" (sayfa 105)

"Orman alanlarında aşırı otlatma yapılmasının önlenmesi" (sayfa 105)

"Orman yangınlarına karşı tedbir alınması ve yangınların önlenmesi" (sayfa 105)

"Erozyonla mücadeleye önem verilmesi" (sayfa 105)

"Zararlı maddelerin toprağa karışmasının, toprağın kirletilmesinin, toprağın aşırı işlenmesinin önlenmesi" (sayfa 105)

"Hava kirliliği yaratan kurum ve kuruluşlar için önlemler alınması" (sayfa 105)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Su kaynaklarımızı koruyabilirsek hem gelecekte su sıkıntısı çekmeyiz hem de su sektöründe söz sahibi olabiliriz." (sayfa 112)

"Elde edilen gelirin en az yarısı doğal kaynak sularının korunması için harcanmalıdır." (sayfa 112)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal kaynakları bilinçli kullanırsak ve korursak onlar da bizim yaşamımızın sağlıklı bir şekilde devamını sağlar." (sayfa 106)

"Doğanın gelecekte insanın ihtiyaçlarını karşılayamaz bir durumda olmaması için önlemler alınmalıdır." (sayfa 106)

2. 5. Yenilenebilir kaynakların kullanımının vurgulandığı ifadeler:

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Hem bu sebeplerle hem de daha ucuz olduğu için Mehmet'in babası evlerinin çatısına güneş enerjisini elektrik enerjisine çeviren bir sistem kurmuştu." (sayfa 102)

"Mehmet güneş enerjisinin bitmeyen, ucuz ve temiz bir kaynak olduğunu düşünüyordu." (sayfa 102)

"Güneş enerjisi pil yapımından ısınmaya, otomobil yakıtından elektrığe birçok alanda kullanılıyordu." (sayfa 102)

"Bitmeyen güneş enerjisi bizim ülkemizde de kullanılmalıydı." (sayfa 102)

"Güneş enerjisine yapılacak yatırımla ucuz ve temiz elektrik üretilbileceği, böylece çevreye de zarar verilmeyeceği ve hatta güneş enerjisi tükenmeyeceği için sürekli elektrik ihtiyacımızın karşılanabileceği öğrenildi." (sayfa 103)

"Güneş enerjisi doğru kullanıldığında herhangi bir olumsuzluğunun olmadığı öğrenildi." (sayfa 103)

3. Üçüncü Alt Problem

Araştırmanın amacı doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde yer alan görselleri incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4: Görsellerde vurgulanan olguların kitaplara göre dağılımı

SIRA NO	VURGULANAN OLGULAR	EVREN D.K.	MEB D.K.	YAKINÇAĞ D.K.	TOPLAM
		f	f	f	f
1	Doğal kaynakların bilinçli kullanımı vurgulanmıştır.	0	1	0	1
2	Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçları vurgulanmıştır.	9	4	7	20
3	Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenebilir olduğu vurgulanmıştır.	0	0	0	0
4	Doğal kaynakların korunması vurgulanmıştır.	1	0	0	1
5	Atıkların geri dönüşümünün önemi vurgulanmıştır.	0	0	0	0
6	Yenilenebilir kaynakların kullanımı vurgulanmıştır.	0	0	2	2
	TOPLAM	10	5	9	24

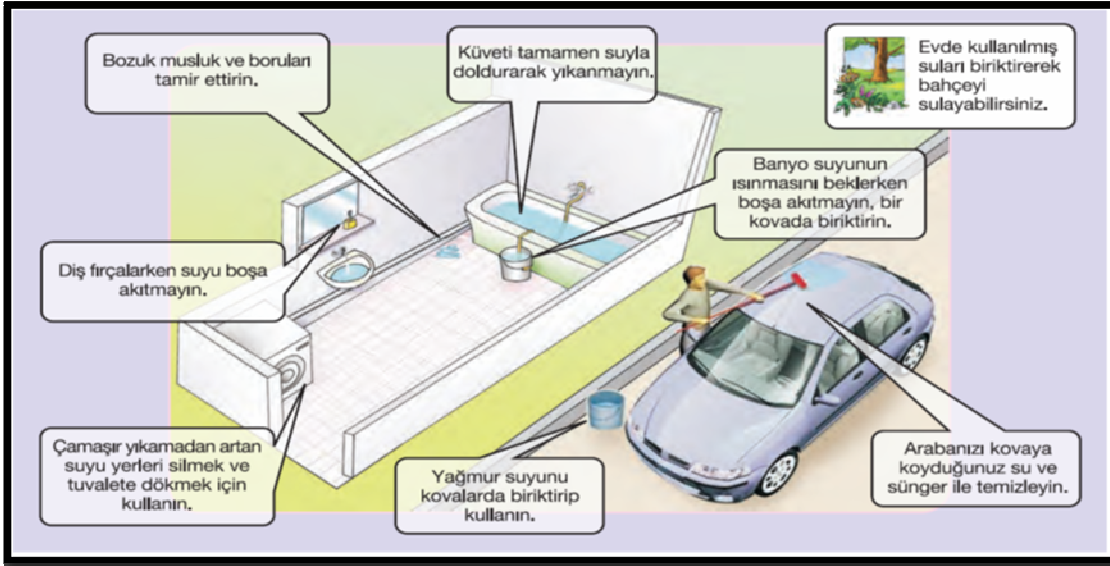
D.K. : Ders Kitabı

Üçüncü alt probleme ilişkin olarak Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 10, MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 5, Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 9 görselin yer aldığı tespit edilmiştir. Görseller incelendiğinde doğal kaynakların bilinçli kullanımı sadece MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda, doğal kaynakların korunması sadece Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda, yenilenebilir kaynakların kullanımı sadece Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda vurgulanmıştır. Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenebilir olduğu ve atıkların geri dönüşümünün önemi hiçbir ders kitabında vurgulanmamıştır. Aşağıda üçüncü alt probleme ilişkin ders kitaplarında yer alan görseller ile ilgili açıklamalar ve bazı görsel örnekleri sunulmuştur.

3. 1. Doğal kaynakların bilinçli kullanımının vurgulandığı görseller:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Sularımız" konu başlığı altında verilen görsel örnek görsel olarak alınmış ve aşağıda sunulmuştur. Görselin altında "Giderek azalan su kaynaklarında israfı önlemek için başka hangi tasarruf tedbirleri alınabilir? Örnekler veriniz." ve "Önemli bir doğal kaynak olan suyun bilinçli kullanımının gelecekte ülkemiz ekonomisine katkıları neler olabilir?" soruları yer almaktadır.

(MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - sayfa 107)

3. 2. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarının vurgulandığı görseller:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Yok Olan Kaynağımız, Toprağımız" konusu içerisinde verilen görsel toprak erozyonu ile ilgilidir. Görselin, yan tarafında verilen "Bunları biliyor muydunuz?" bölümüyle ilişkilendirilmesi istenmiştir. Bu bölümde "Her yıl artan erozyon sonucu topraklarımız hızla kayboluyor" ifadesi yer almaktadır. (sayfa 104)

"Tek Bir Dünyamız Var" konusunun giriş bölümünde 4 adet görsele yer verilmiştir. Görseller orman tahribi, su kirliliği, hava kirliliği ve toprak erozyonu hakkındadır. Görsellerin alt kısmında "Küresel sorunları yansıtan yukarıdaki fotoğraflarda hangi çevre kirliliği görülmektedir? Bu sorunlar bizi nasıl etkilemektedir?" sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 102)

"Hava Kirliliği" konusunda hava kirliliğine neden olan 3 adet görsele yer verilmiştir. Görsellerin altında "Yukarıdaki fotoğraflardan yararlanarak hava kirliliğinin sebeplerini açıklayınız. Bu kirliliğin insan yaşamına etkisini tartışınız." sorusu yer almıştır. (sayfa 104)

"Yaşam Kaynağımız Su" konusu içerisinde verilen karikatür örnek görsel olarak alınmış ve aşağıda sunulmuştur. Görselin altında "Oltadaki balık, adama başka neler söylemiş olabilir? Tartışınız ve yukarıdaki boş alana yazınız. İnsanlar karşılaştıkları bu tür sorunlarla nasıl mücadele etmelidir?" soruları yöneltilmiştir.

(Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - sayfa 103)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünya Alarm Veriyor" konu başlığı altında verilen karikatürde, iş makinesi önünde bir çiçek resmedilmiş ve altında "Karikatürde ne anlatılmak isteniyor?" sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 116)

"Picher'de (Pişer) 25 Kişi Yaşıyor" konu başlığı altında Picher'deki maden alanının görseli, "Aral Gölü Kuruyor" konu başlığı altında Aral Gölü'nün görseli, "Mikronezya'da Toprağın %80'i Bitti" konu başlığı altında maden alanının görseli verilmiştir. (sayfa 117)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Doğal Kaynaklar ve Bilinç" konu başlığı altında hava, su ve toprak kirliliği, ormanların tahrip edilmesi, Tuz Gölü'nün kuruyarak küçülmesi, orman yangınları ve erozyonu temsil eden 7 adet görsele yer verilmiştir. (sayfa 106-107-108)

3. 3. Doğal kaynakların korunmasının vurgulandığı görseller:

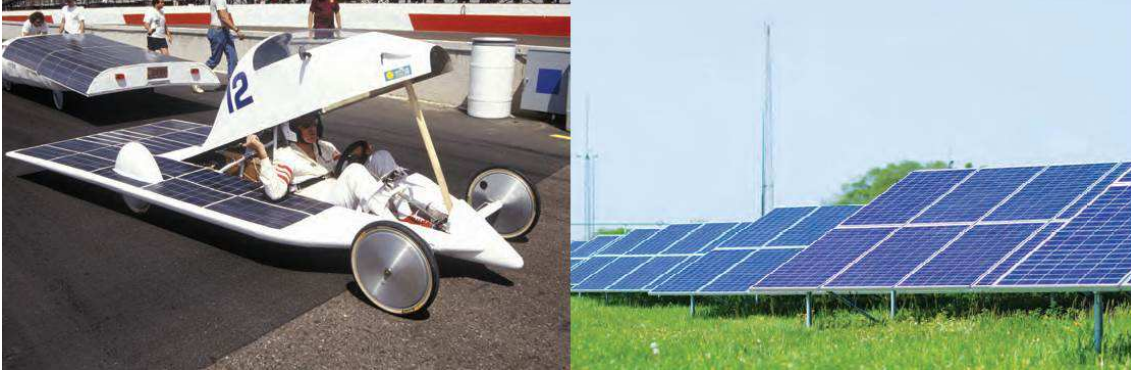
Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Akciğerlerimiz Orman" konusunda orman yangınları ile ilgili bir görsel verilmiştir. Görsel içerisindeki konuşma baloncukunda "Benim yandığımı görürseniz 177 numaralı ücretsiz telefonu hemen arayınız" ifadesi yer almaktadır. (sayfa 103)

3. 4. Yenilenebilir kaynakların kullanımının vurgulandığı görseller:

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Güneş Enerjisi" konu başlığı altında verilen görseller örnek görsel olarak alınmış ve aşağıda sunulmuştur. İlk görselin altında "Güneş enerjisiyle çalışan araba" ikinci görselin altında "Güneş paneli" açıklamaları bulunmaktadır.

(Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - sayfa 102)

4. Dördüncü Alt Problem

Araştırmanın amacı doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde yer alan gazete/dergi/internet haberleri incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 5: Gazete/dergi/internet haberlerinde vurgulanan olguların kitaplara göre dağılımı

SIRA NO	VURGULANAN OLGULAR	EVREN D.K.	MEB D.K.	YAKINÇAĞ D.K.	TOPLAM
		f	f	f	f
1	Doğal kaynakların bilinçli kullanımı vurgulanmıştır.	3	0	0	3
2	Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçları vurgulanmıştır.	0	4	1	5
3	Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenbilir olduğu vurgulanmıştır.	1	1	0	2
4	Doğal kaynakların korunması vurgulanmıştır.	1	1	0	2
5	Atıkların geri dönüşümünün önemi vurgulanmıştır.	1	1	0	2
6	Yenilenebilir kaynakların kullanımı vurgulanmıştır.	0	0	0	0
	TOPLAM	6	7	1	14

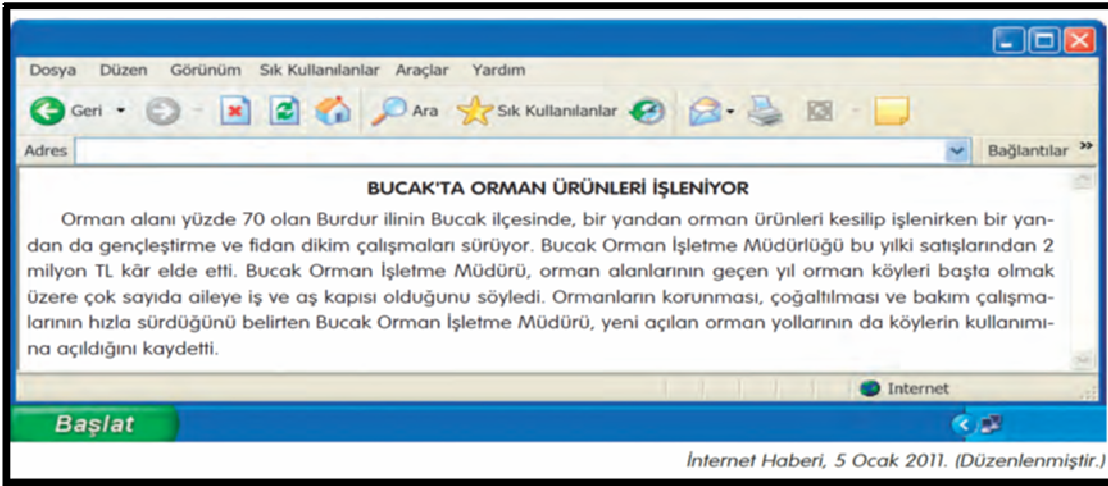
D.K. : Ders Kitabı

Dördüncü alt probleme ilişkin olarak Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 3, MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 5, Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda 1 gazete/dergi/internet haberinin yer aldığı tespit edilmiştir. Doğal kaynakların bilinçli kullanımı sadece Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda, yenilenebilir kaynakların kullanımı ise hiçbir ders kitabında vurgulanmamıştır. Gazete/dergi/internet haberleri incelendiğinde bazı içeriklerde birden fazla olguya vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Aşağıda dördüncü alt probleme ilişkin ders kitaplarında yer alan gazete/dergi/internet haberleri ile ilgili açıklamalar ve bazı gazete/dergi/internet haberi örnekleri sunulmuştur.

4. 1. Doğal kaynakların bilinçli kullanımının vurgulandığı gazete/dergi/internet haberleri:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Bucak'ta orman ürünleri işleniyor" başlığı altında verilen 5 Ocak 2011 tarihli internet haberi örnek haber olarak alınmış ve aşağıda sunulmuştur. Haberin içeriğinde "Orman alanı yüzde 70 olan Burdur ilinin Bucak ilçesinde, bir yandan orman ürünleri kesilip işlenirken bir yandan da gençleştirme ve fidan çalışmaları sürüyor." ifadesi yer almaktadır.

(Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - sayfa 93)

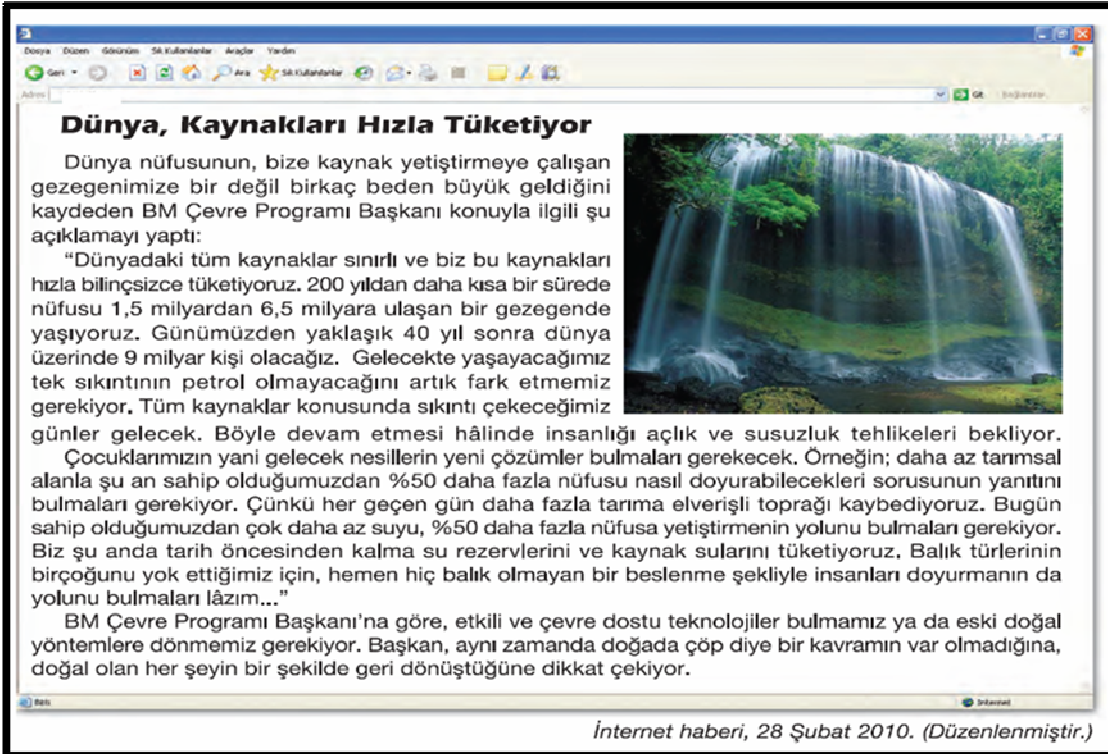
"Bu akşam ışıklar 1 saat kapatılıyor" başlığı altında verilen 26 Mart 2011 tarihli gazete haberinde "Amaç küresel ısınmaya ve enerji israfına dikkat çekmek" ifadesi yer almaktadır. (sayfa 105)

"Bunları yap dünyayı kurtar" başlığıyla verilen 2 Mart 2011 tarihli gazete haberi içeriğinde "Seyretmediğiniz zaman televizyonu kapatın. Normal ampulleri enerji tasarruflu ampullerle değiştirin. Çamaşır makinesini tam doluyken çalıştırın." ifadeleri yer almaktadır. Haberin yan tarafında "Sizce dünyamızı kurtarmak için gazete haberinde ve yukarıda verilenlerden başka neler yapabiliriz? Açıklayınız." sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 105)

4. 2. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarının vurgulandığı gazete/dergi/internet haberleri:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünya kaynakları hızla tüketiyor" başlığıyla verilen 28 Şubat 2010 tarihli internet haberi içeriğinde "Dünyadaki tüm kaynaklar sınırlı ve biz bu kaynakları hızla bilinçsizce tüketiyoruz... Gelecekte yaşayacağımız tek sıkıntının petrol olmayacağını artık fark etmemiz gerekiyor. Tüm kaynaklar konusunda sıkıntı çekeceğimiz günler gelecek. Böyle devam etmesi halinde insanlığı açlık ve susuzluk tehlikeleri bekliyor." ifadeleri yer almaktadır. Haberin alt tarafında "Habere göre, gelecek nesilleri bekleyen tehlikeler nelerdir? Bu tehlikelerin nedenleri neler olabilir?" sorusu yöneltilmiştir.

İnternet haberi, 28 Şubat 2010. (Düzenlenmiştir.)

(MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - sayfa 116)

"Konya ovası yok oluyor" başlığıyla verilen 25 Ağustos 2006 tarihli gazete haberinde "Konya'da yapılan bir araştırmaya göre, bilinçsiz sulama ve gübre kullanımı yüzünden Konya Ovası'nın %70'inde kireç miktarının

arttığı, topraktaki bazı elementlerin de azaldığı tespit edildi. Yanlış uygulamaların toprağın yapısını bozduğu, toprağı kullanılamaz hale getirdiği ve verimin düşmesine neden olduğu belirtildi" ifadeleri yer almaktadır. Sayfanın devamında "Gölleri küresel ısınma değil, yanlış sulama kurutuyor" başlığıyla verilen 8 Haziran 2009 tarihli gazete haberinde "Türkiye'nin en önemli sulak alanlarından olan Tuz Gölü, Beyşehir Gölü, Sultan Sazlığı gibi alanların tarımdaki bilinçsiz sulama sebebiyle kuruduğu ifade ediliyor... Türkiye'de sulanan alanların %94'ü, suyu israf eden yüzey sulama metotları olan karık, tava ve salma ile yapılırken geriye kalan sadece %6'lık bir alanda basınçlı sulama sistemleri olan yağmurlama ve damlama kullanılıyor" ifadeleri yer almaktadır. Haberlerin alt tarafında "Sulamanın ve gübre kullanımının bilinçsizce yapılmaya devam etmesi durumunda insan yaşamı nasıl etkilenir? Açıklayınız." sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 118)

"Anadolu sığılası tehdit altında" başlığıyla verilen 1 Mart 2008 tarihli gazete haberinde "Türkiye'nin güneybatısındaki dar bir bölgede doğal yayılış gösteren ve dünyada eşine ender rastlanan Anadolu sığılası bilinçsizliğin kurbanı oldu. Anadolu sığılasının tahribat ve insan kaynaklı etkenler sonucunda, tüm koruma çabalarına rağmen her geçen yıl daha da azaldığı bildirildi." ifadeleri yer almaktadır. (sayfa 119)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Tanker kazasının getirdiği ekolojik sorunlar" başlığıyla verilen 1994 tarihli dergi haberinde "Deniz suyu çoktandır kaybettiği saflığının hayalini kurarken bir darbe daha yedi. Petrol ise adeta keyfedercesine denize yayılırken havadaki oksijen suya geçemiyor ve zaten zorla soludukları oksijeni bulamayan canlılar, gururla ama sitemle ölümü yeğliyorlar. Böylece kaza sonucu denize yayılan petrol, yoğun bir çevre kirliliğine yol açıyor. Bu kaza insanları, hayvanları, bitkileri kısaca canlıları ve doğayı bütün gücüyle sabote ediyor." ifadelerine yer verilmiştir. Haberin altında "Tanker kazasının doğal çevreye ne tür zararlar verdiğini açıklayınız. Doğal çevrenin korunması için bizlere düşen görevler nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 109)

4. 3. Doğal kaynakların sınırlılığının ve tükenebilir olduğunun vurgulandığı gazete/dergi/internet haberleri:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Üç gezegene ihtiyaç var" başlığıyla verilen 26 Mart 2011 tarihli gazete haberinde "İnsanların doğal kaynaklar üzerindeki baskısı dünyanın kapasitesini %50 aştı... Böyle giderse insanlık yaşamak için 2050 yılında 3 gezegene daha ihtiyaç duyacak." ifadeleri yer almaktadır. (sayfa 105)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünya kaynakları hızla tüketiyor" başlığıyla verilen 28 Şubat 2010 tarihli internet haberi içeriğinde "Dünyadaki tüm kaynaklar sınırlı ve biz bu kaynakları hızla bilinçsizce tüketiyoruz." ifadeleri yer almaktadır. (sayfa 116)

4. 4. Doğal kaynakların korunmasının vurgulandığı gazete/dergi/internet haberleri:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Bucak'ta orman ürünleri işleniyor" başlığı altında verilen 5 Ocak 2011 tarihli internet haberinde "Ormanların korunması, çoğaltılması ve bakım çalışmalarının hızla sürdüğünü belirten Bucak Orman İşletme Müdürü, yeni açılan orman yollarının da köylerin kullanımına açıldığını kaydetti." ifadesi yer almaktadır. (sayfa 93)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Ormanlar e-fatura ile korunacak" başlığıyla verilen 20 Mayıs 2009 tarihli gazete haberi içeriğinde "Elektronik Fatura Kayıt Sistemi(EFKS)'ne dâhil olan telekomünikasyon şirketleri e-faturaya liderlik ediyor. Sadece 2008 yılı içinde yaklaşık 393 milyon fatura, elektronik ortamda düzenlendi ve kâğıt israfına son verildi. Böylece sadece 2008 yılında 43400 adet ağaca denk gelen yaklaşık 2800 ton kâğıt, 1,5 milyon kw/saat enerji ve on bin metre küp su tasarrufu sağlandı" ifadeleri yer almaktadır. Haberin alt kısmında "Ormanları korumak neden önemlidir" Açıklayınız." sorusu yer almaktadır. (sayfa 111)

4. 5. Atıkların geri dönüşümünün öneminin vurgulandığı gazete/dergi/internet haberleri:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Bunları yap dünyayı kurtar" başlığıyla verilen 2 Mart 2011 tarihli gazete haberi içeriğinde "İşyerinize atık kâğıtlar için geri kazanım kutuları yerleştirin." ifadeleri yer almaktadır. (sayfa 105)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nda:

"Dünya kaynakları hızla tüketiyor" başlığıyla verilen 28 Şubat 2010 tarihli internet haberi içeriğinde "Başkan, aynı zamanda doğada çöp diye bir kavramın var olmadığına, doğal olan her şeyin bir şekilde geri dönüştüğüne dikkat çekiyor." ifadeleri yer almaktadır. (sayfa 116)

5. Beşinci Alt Problem

Araştırmanın amacı doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi 6. Sınıf "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde yer alan etkinlikler incelenerek aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 6: Etkinliklerde sorgulanan olguların kitaplara göre dağılımı

SIRA NO	SORGULANAN OLGULAR	EVREN Ö.Ç.K.	MEB Ö.Ç.K.	YAKINÇAĞ Ö.Ç.K.	TOPLAM
		f	f	f	f
1	Doğal kaynakların bilinçli kullanımı sorgulanmıştır.	0	0	0	0
2	Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçları sorgulanmıştır.	1	2	1	4
3	Doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenbilir olduğu sorgulanmıştır.	0	0	0	0
4	Doğal kaynakların korunması sorgulanmıştır.	0	1	1	2
5	Atıkların geri dönüşümünün önemi sorgulanmıştır.	0	1	0	1
6	Yenilenebilir kaynakların kullanımı sorgulanmıştır.	0	3	0	3
TOPLAM		1	7	2	10

Ö.Ç.K. : Öğrenci Çalışma Kitabı

Beşinci alt probleme ilişkin olarak Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda 1, MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda 7, Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda 2 etkinliğin yer aldığı tespit edilmiştir. Atıkların geri dönüşümünün önemi ve yenilenebilir kaynakların kullanımı sadece MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda sorgulanırken, doğal kaynakların bilinçli kullanımı, doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenbilir olduğu hiçbir öğrenci çalışma kitabında sorgulanmamıştır. Aşağıda beşinci alt probleme ilişkin öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinlikler ile ilgili açıklamalar sunulmuştur.

5. 1. Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarının sorgulandığı etkinlikler:

Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Kaynaklarımız sorun olmasın" başlığıyla verilen etkinlikte "Aşağıdaki tabloda bazı doğal kaynakları görüyorsunuz. Bu kaynaklara ilişkin soruları cevaplayınız." sorusu yöneltilmiştir. Petrol, orman, su ve maden doğal kaynaklar olarak verilmiş, "Hayatımızdaki önemi nedir?" ve "Bilinçsizce tüketilirse ne olur?" soruları yöneltilmiştir. (sayfa 68)

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Türkiye 30 yılda çölleşecek" başlığıyla verilen 7 Ağustos 2007 tarihli gazete haberinde "Küresel ısınma ve bilinçsiz sulama yüzünden Türkiye'nin sulak alanları ve verimli toprakları kaybediliyor. Erozyonun devam etmesi ve etkili tedbirlerin alınmaması halinde Türkiye'nin büyük bölümü 2040 yılında çöl olacak." ifadeleri yer almaktadır. Gazete haberinin altında "Ülkemizde bilinçsizce tüketilen doğal kaynaklar nelerdir?", "Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin sonuçları nelerdir?", "Sizce doğal kaynakların bilinçli tüketimi için neler yapılabilir?" ve "Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin ülke ekonomisine etkileri neler olabilir?" soruları yöneltilmiştir. (sayfa 80)

"Köyün kuzeyinde kurulan fabrika, atıklarını; köyün içinden geçen, içme ve sulama amacıyla kullanılan akarsuya boşaltmaktadır. Bu durum devam ettiğinde köyün geleceğiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Zeytin ve sebze üretimi düşer.
- B) Salgın hastalıklar görülür.
- C) Doğal ortamdaki canlı sayısı azalır.
- D) Köyün nüfusu artar." (sayfa 87)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Bilinçsizlik ve Sonuçları" başlığıyla verilen etkinlikte "Toprak su, orman, maden gibi kaynakların hızlı ve bilinçsizce tüketilmesinin sonuçları neler olabilir? Bu bilinçsiz tüketim insanların yaşamını nasıl etkileyebilir? Konuyla ilgili bir örnek vererek aşağıdaki boşluğa düşüncelerinizi yazınız." sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 72)

5. 2. Doğal kaynakların korunmasının sorgulandığı etkinlikler:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Köy için hazırlanacak doğal çevreyi koruyan doğru yatırım projesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hammaddesi sebze olan gıda fabrikası açma
- B) Fabrika atıkları için arıtma tesisi yapma
- C) Akarsu üzerine köprü inşaa etme
- D) Tarım alanlarını genişletme" (sayfa 87)

Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Afiş Hazırlıyorum" başlığıyla verilen etkinlikte "Su gibi doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesine engel olmak ve insanların kaynakları israf etmeden kullanmalarını sağlamak için aşağıdaki boşluğa bir afiş hazırlayınız. Afişinize insanlara uyarı niteliğinde dikkat çekici sloganlar yazmayı unutmayınız." sorusu yöneltilmiştir. (sayfa 73)

5. 3. Atıkların geri dönüşümünün öneminin sorgulandığı etkinlikler:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Atık pilde çevre kaygısı" başlığıyla verilen 19 Haziran 2009 tarihli internet haberinde "Başkan (Taşınabilir Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği Başkanı), yurt dışındaki geri kazanım tesislerine gönderdikleri atık pillerin içindeki metallerin, işlendikten sonra ham madde olarak kullanılabilirliğini anlattı. Böylece atık pillerin yeryüzündeki doğal kaynakların verimli kullanımına katkıda bulunduğunu, atık pil nedeniyle oluşan su ve toprak kirliliğinin önüne geçildiğini belirtti." ifadeleri yer almaktadır. Haberin altında "Atık pillerin geri kazanımı için neler yapılmaktadır? Sizde bu yapılanlar yeterli midir? Nedenleriyle açıklayınız." ve "Atık pillerin toplanmasında başka neler yapılabilir? Araştırınız." soruları yer almaktadır. (sayfa 81)

5. 4. Yenilenebilir kaynakların kullanımının sorgulandığı etkinlikler:

MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler Öğrenci Çalışma Kitabı'nda:

"Enerji Kaynaklarımız" başlığıyla verilen etkinlikte 3 adet habere yer verilmiştir. "Enerji Zenginiyiz" başlığıyla verilen tarihsiz birinci haberde "Hidroelektrik, jeotermal ve linyit kaynaklarımızın yanında sadece rüzgâr potansiyelimizin dörtte birini kullanabilirsek enerji diye bir sorunumuz kalmayacak. Bu arada tükenmeyen güneş enerjisini de unutmayalım..." ifadeleri yer almaktadır. Alt bölümde ise "Birinci metni hazırlayan gazeteci siz olsaydınız metni nasıl tamamlardınız" sorusu yöneltilmiştir. "Türk mühendisler rüzgâr gibi esecek" başlığıyla verilen 8 Ağustos 2009 tarihli ikinci haberde "Farklı üniversitelerde görev yapan on bir Türk mühendis çevreyle dost enerji üreten %100 yerli ilk rüzgâr türbinini üretmeyi başardı." ifadeleri yer almaktadır. Alt bölümde ise "Türk mühendisler neden rüzgâr türbini yapmak istemişlerdir?" ve "Ülkemiz insanını ömür boyu elektrik faturasından kurtarmak mümkün olabilir mi? Açıklayınız." soruları yöneltilmiştir. "Kendi elektriğini kendin üret" başlığıyla verilen 27 Eylül 2009 tarihli internet haberinde "Türkiye'de geliştirilen ve küçük derelerde bile elektrik üretebilen mikro HES'ler (hidroelektrik santrali), yurt dışına satılmaya başlandı." ifadeleri yer almaktadır. Alt bölümde ise "Mikro HES üreticisi siz olsaydınız ürünüünüzü pazarlamak için neler yapardınız?" ve "Ülkemizin enerji ihtiyacını karşılamak için başka hangi çalışmalar yapılabilir? Açıklayınız." soruları yöneltilmiştir. (sayfa 72-73)

SONUÇ

Milli Eğitim Bakanlığı'nun Eğitim Bilişim Ağı (EBA) e-kitap modülünde paylaşılan ve Talim Terbiye Kurulu'nun 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında okutulması için uygun gördüğü 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki içeriğin, öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından "Ülkemizin Kaynakları" ünitesi özelinde incelendiği bu çalışmada içerikte yer alan hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular, ünite değerlendirmeleri, konu metinleri, görseller, gazete/dergi/internet haberleri, çalışma kitabında yer alan etkinlikler incelenmiş ve bu bölümlerde doğal kaynakların bilinçli kullanımına, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna, doğal kaynakların korunmasına, atıkların geri dönüşümünün önemine ve yenilenebilir kaynakların kullanılmasına hangi ölçüde yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda ders ve öğrenci çalışma kitaplarında toplam 121 vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan vurguların dağılımı şöyledir:

1. Vurgu yapılan olgulara göre dağılım:

Doğal kaynakların bilinçli kullanımına 15, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımının sonuçlarına 60, doğal kaynakların sınırlılığına ve tükenebilir olduğuna 12, doğal kaynakların korunmasına 19, atıkların geri dönüşümünün önemine 3, yenilenebilir kaynakların kullanımına 12 defa vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

2. İncelenen kaynak kitaplarda yer alma durumuna göre dağılım:

Yapılan vurguların 36'sı Evren Yayıncılık Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarında, 45'i MEB Devlet Kitapları Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarında, 40'ı Yakın Çağ Yayınları Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir.

3. İncelenen bölümlere göre dağılım:

Hazırlık çalışmaları, konu metinleri arası sorular ve ünite değerlendirmelerinde 18, konu metinleri içerisinde 55, görsellerde 24, gazete/dergi/internet haberlerinde 14 ve etkinliklerde 10 defa vurgu yapıldığı görülmüştür.

Çalışma sonucunda içerikte en az vurgulanan olgular olan atıkların geri dönüşümünün önemine, yenilenebilir kaynakların kullanımına, doğal kaynakların sınırlılığı ve tükenebilir olduğuna "Ülkemizin Kaynakları" ünitesinde daha fazla yer verilmesi önerilmiştir.

KAYNAKÇA

ATALAY, İbrahim (2005). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.

BAŞGELEN, Nezih (2006, Ocak-Şubat). "Seramiğin Bulunup Geliştiği Anadolu'nun Benzersiz Uygurlik Dönemi: Neolitik Çağ", *Seramik Türkiye Dergisi*, s. 108-113.

BAŞOL, Koray; DURMAN, Mustafa; ÇELİK, Mehmet Yunus (2005). "Kalkınma Sürecinin Lokomotifi; Doğal Kaynaklar", *Muğla Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 61-71.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener; ÇAKMAK, Ebru Kılıç; AKGÜN, Özcan Erkan; KARADENİZ, Şirin ve DEMİREL, Funda (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- CHRISTENSEN, Larry B.; JOHNSON, R. Burke ve TURNER, Lisa A. (2015). *Research Methods, Design and Analysis*, (A. Aypay, Çev. Ed.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- DOĞANAY, Hayati (1998). *Enerji Kaynakları*, Erzurum: Şafak Yayınevi.
- DOĞANAY, Hayati ve ALTAŞ, Namık Tanfer (2013). *Doğal Kaynaklar*, Erzurum: Pegem Akademi Yayınları.
- GÖZENÇ, Selami ve GÜMÜŞ, Ergin (1991). Madenler. S. Gözenç, L. Erel, E. Gümüş, & N. Serter (Dü.) içinde, *Beşeri Coğrafya* (s. 141-151), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- GÜNŞOY, Bülent (2013). Sürdürülebilir Kalkınma. G. Günsoy, & M. T. Aktaş içinde, *Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi* (s. 144-172), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- GÜNŞOY, Güler (2013). Doğal Kaynaklar Çevre ve Ekonomi Kavramsal Çerçeve. G. Günsoy, & M. T. Aktaş içinde, *Doğal Kanaklar ve Çevre Ekonomisi* (s. 2-26), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- KARABIYIK, Erol Ünal (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Evren Yayıncılık ve Basım. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2616> adresinden alındı
- KARABIYIK, Erol Ünal (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı*, Evren Yayıncılık ve Basım. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2615> adresinden alındı
- KOMİSYON. (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Ankara: MEB Devlet Kitapları. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2256> adresinden alındı
- KOMİSYON. (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı*, Ankara: MEB Devlet Kitapları. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2255> adresinden alındı
- TEKTEN, Zahide (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı*, Ankara: Yakın Çağ Yayınları. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2997> adresinden alındı
- TEKTEN, Zahide (2015). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı*, Ankara: Yakın Çağ Yayıncılık. Kasım 11, 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/ekitapdetay/2993> adresinden alındı
- TIRAŞ, H. Hayrettin (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57-73.
- ÜN, Ümran Tezcan (tarihsiz). Doğal Kaynaklar ve Çevre Kirliliği. Ü. B. Ögütveren içinde, *Çevre Sorunları ve Politikaları* (s. 44-64), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- WWF-Türkiye (2012). *Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi*, İstanbul: WWF-Türkiye. Kasım 13, 2015 tarihinde http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/turkiyenin_ekolojik_ayak_izi_raporu.pdf adresinden alındı
- WWF-Türkiye (2014). *Yaşayan Gezege Raporu-Özet*, İstanbul: WWF-Türkiye. Kasım 13, 2015 tarihinde http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/ygr_2014_ozet.pdf adresinden alındı
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.